

ลักษณะเด่นของบทละครตีกดาบรพรเรื่องสิทธิธนู

กรกฎ คำแหง*

รับบทความ: 11 พฤษภาคม 2565

แก้ไขบทความ: 6 มิถุนายน 2565

ตอบรับ: 14 มิถุนายน 2565

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งวิเคราะห์ลักษณะเด่นของบทละครตีกดาบรพรเรื่องสิทธิธนู นิพนธ์ของพระยาศรีภริปริชา (กมล สาลักษณ์) ผลการศึกษาพบว่าบทละครตีกดาบรพรเรื่องสิทธิธนูเป็นบทละครที่แต่งขึ้นใหม่ มีลักษณะเด่น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านเนื้อหา ด้านการสร้างตัวละครเอก ด้านแนวคิด และด้านกระบวนพรรณนา ลักษณะเด่นที่ปรากฏมีความสำคัญคือ ทำให้บทละครเรื่องนี้มีความแปลกใหม่และเป็นการสะท้อนภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

คำสำคัญ: สิทธิธนู, พระยาศรีภริปริชา, ละครตีกดาบรพร

---

* นักวิชาการอิสระ (อีเมล: bossbkk01@gmail.com)

Prominent Characteristics of Bot Lakhon Deugdamban Rueang Sitthithanoo

Korrakot Kumhaeng *

Received: *May 11, 2022*

Revised: *June 6, 2022*

Accepted: *June 14, 2022*

Abstract

This article aims to study the prominent characteristics of Bot Lakhon Deugdamban Rueang Sitthithanoo written by Phraya Sriphooripreecha (Kamon Salaksana). The study finds that Bot Lakhon Deugdamban Rueang Sitthithanoo has 4 outstanding characteristics including its content, protagonist portrayal, concept and description process. These characteristics contribute to the play's new and special features and are a reflection of the image of the society during the reign of King Chulalongkorn.

Keywords: Sitthithanoo, Phraya Sriphooripreecha, Lakhon Deugdamban

---

* Independent Scholar (Email: bossbkk01@gmail.com)

บทนำ

ละครดึกดำบรรพ์เป็นละครรูปแบบหนึ่งของไทยที่ปรับปรุงขึ้นใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เริ่มต้นเมื่อเจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ (หม่อมราชวงศ์ทูลาน กุญชร) ผู้บังคับการกรมมหรสพในขณะนั้นได้คิดจัดการแสดงคอนเสิร์ตรับแขกเมืองโดยกำหนดให้มีการร้องประสานเสียงเข้ากับปี่พาทย์ มีลักษณะเป็นคอนเสิร์ตแบบไทย ๆ และได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้ช่วยบรรจุเพลง และทรงทำบทให้ต่อเนื่องเป็นเรื่องสั้น ๆ โดยเลือกตอนจากวรรณคดีไทย ต่อมาจึงได้มีการขยายกระบวนแสดงให้มีตัวละครรำเข้ากับคอนเสิร์ตแบบไทย ๆ ดังกล่าว (เสาวณิต วิงวอน, 2555, น. 109)

ภายหลังกลับจากยุโรป เจ้าพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ได้นำวิธีการของตะวันตกเข้ามาผสมผสานกับละครแบบไทยโดยขยายการแสดงคอนเสิร์ตดังกล่าวเป็นละครและกราบทูลขอให้สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์เป็นผู้จัดทำบทและออกแบบการแสดง ต่อมามีการจัดสร้างโรงละครขึ้นใหม่ ณ บ้านพระยาเทเวศรวงศ์วิวัฒน์ บริเวณริมถนนอัษฎางค์ ให้ชื่อว่า “โรงละครดึกดำบรรพ์” เมื่อโรงละครดึกดำบรรพ์สร้างแล้วเสร็จ ได้มีการนำละครที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ออกจัดแสดง ต่อมาเมื่อละครประเภทนี้ได้รับความนิยมแพร่หลาย ผู้ชมทั่วไปจึงเรียกละครรำที่ปรับปรุงขึ้นใหม่นี้ตามชื่อโรงละครว่า “ละครดึกดำบรรพ์”

เรื่องที่ใช้แสดงละครดึกดำบรรพ์ส่วนใหญ่่นำมาจากวรรณคดีไทย มีทั้งบทที่ปรับมาจากวรรณคดีการแสดงของไทยแต่เดิมและบทที่ปรับมาจากวรรณคดีร้อยกรองเรื่องต่าง ๆ บทที่ปรับมาจากวรรณคดีการแสดงของไทยแต่เดิม เช่น บทที่ปรับมาจากบทละครนอกและบทละครใน ตัวอย่างเช่น บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ทอง คาวิ สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย รามเกียรติ์ อุณรุท และอิเหนา พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ส่วนบทที่ปรับมาจากวรรณคดีร้อยกรองเรื่องต่าง ๆ

ตัวอย่างเช่น บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องจันทกนิรี พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมขุนเพชรบูรณ์อินทราชัย ที่ทรงนำเค้าโครงมาจากเรื่องจันทกนิรีคำฉันท์ซึ่งเป็นวรรณคดีสมัยอยุธยา

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องหนึ่งชื่อว่าสิทธิธนู ผู้ประพันธ์บทคือพระยาศรีภริปริชา (กมล สาลักษณ) บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูมีความโดดเด่นตรงที่เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ ไม่ได้อาศัยเค้าจากวรรณคดีไทยที่มีมาแต่เดิมเหมือนบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องอื่น ๆ ดังที่ได้กล่าวไปข้างต้น

พระยาศรีภริปริชาเป็นสมุหพระอาลักษณ์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และเคยร่วมงานกับผู้ริเริ่มคิดค้นละครดึกดำบรรพ์ทั้ง 2 ท่าน กล่าวคือ พระยาศรีภริปริชาเคยร่วมงานกับเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์เมื่อครั้งเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์รับตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการเมื่อพ.ศ. 2442 และเคยได้รับพระกรุณาจากสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ในการทรงปรับปรุงบทร้องในคำเจรจาโขนชุดถวายถึง พระยาศรีภริปริชาเป็นผู้มีความสามารถในด้านการประพันธ์ โดยเฉพาะบทประกอบการแสดง พระยาศรีภริปริชาได้ประพันธ์ทั้งคำเจรจาโขนหลวง 2 ชุด และบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู

บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูเป็นเรื่องที่ประพันธ์ขึ้นใหม่ แม้เนื้อเรื่องมีส่วนสำคัญอยู่ที่การทำภารกิจหรือวีรกรรมเพื่อได้นางเป็นชายาคู่สายกับโครงเรื่องแบบนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั่วไป แต่เมื่อพิจารณาแนวคิดพบว่ามีความแตกต่างไปจากเดิมหลายประการ เช่น การให้ตัวละครเอกใช้เล่ห์เหลี่ยมและปัญญาในการได้ของวิเศษที่แตกต่างจากการเล่าเรียนวิชาแบบเดิม ลักษณะดังกล่าวนี้จึงทำให้บทละครเรื่องสิทธิธนูมีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

นอกจากนี้เมื่อพิจารณากระบวนการพรรณนาที่ปรากฏ มีบทร้องที่เป็นกระบวนการพรรณนาที่มีความไพเราะหลายแห่ง ทั้งบทร้องที่เป็นบทชมธรรมชาติ บทชมโฉม บทชม

ความงามของสถานที่ และบทเกี่ยวพาราสิ และเมื่อพิจารณาต่อไปพบว่ากระบวนการพรรณนาบางแห่งมีลักษณะการพรรณนาที่ต่างไปจากเดิม เช่น บทชมเมืองที่กล่าวถึงความงดงามของถนนหนทางและตึกรามบ้านช่องที่มีความแปลกใหม่ นับเป็นภาพสะท้อนของยุคสมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่ายังไม่ได้มีการศึกษาบทละครเรื่องสิทธิธนูโดยเฉพาะ งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับละครดึกดำบรรพ์มักเป็นการศึกษาบทละครดึกดำบรรพ์ของผู้แต่งรายบุคคล เช่น วิทยานิพนธ์เรื่อง *วิเคราะห์บทละครดึกดำบรรพ์ของสมภพ จันทระประภา* ของ จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา (2533) และวิทยานิพนธ์เรื่อง *ละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก* ของ พรทิพย์ ด่านสมบูรณ์ (2538) นอกจากนี้ยังมีการศึกษาบทบาทของวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ที่ปรากฏในบทละครดึกดำบรรพ์ ได้แก่ บทความเรื่อง *เพลงพื้นบ้านในบทละครดึกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์* ของรัตนพล ชื่นคำ (2557) ที่มุ่งวิเคราะห์บทบาทของเพลงพื้นบ้านที่ปรากฏในบทละครดึกดำบรรพ์

ด้วยเหตุที่ยังไม่มีผู้ศึกษาบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูอย่างเฉพาะเจาะจง ประกอบกับผู้วิจัยเห็นว่าบทละครเรื่องนี้มีลักษณะเด่นหลายประการ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาลักษณะเด่นของบทละครเรื่องนี้โดยใช้กรอบการวิเคราะห์วรรณคดีการแสดงและการวิเคราะห์องค์ประกอบทางวรรณกรรม เพื่อศึกษาว่าบทละครเรื่องสิทธิธนูดังกล่าวมีลักษณะเด่นอย่างไรบ้าง และลักษณะเด่นดังกล่าวมีความสำคัญอย่างไร อันจะช่วยให้ตระหนักถึงคุณค่าของบทละครเรื่องดังกล่าวนี้ได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาลักษณะเด่นของบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู นิพนธ์ของพระยาศรีภริปริชา (กมล สาลักษณ์)

สมมติฐาน

บทละครตีกดาบรพรพ์เรื่องสิทธิธนู นิพนธ์ของพระยาศรียุริปริชา มีลักษณะเด่นด้านเนื้อหา ด้านการสร้างตัวละครเอก ด้านแนวคิด และด้านกระบวนการพัฒนา ลักษณะเด่นดังกล่าวมีความสำคัญ คือ ทำให้บทละครเรื่องนี้มีลักษณะที่แปลกใหม่และสะท้อนภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

ภูมิหลังของบทละครตีกดาบรพรพ์เรื่องสิทธิธนู นิพนธ์ของพระยาศรียุริปริชา

บทละครตีกดาบรพรพ์เรื่องสิทธิธนู นิพนธ์พระยาศรียุริปริชา มีเนื้อหาโดยสังเขปและลักษณะของบทดังนี้

1. ประวัติของบทละครตีกดาบรพรพ์เรื่องสิทธิธนู

บทละครตีกดาบรพรพ์เรื่องสิทธิธนู ไม่ได้ระบุแน่ชัดว่าแต่งขึ้นเมื่อใด แต่สันนิษฐานว่าแต่งขึ้นภายหลังพ.ศ. 2457 ซึ่งเป็นปีที่พระยาศรียุริปริชารับตำแหน่งสมุหพระอาลักษณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

บทละครตีกดาบรพรพ์เรื่องสิทธิธนูแต่เดิมไม่ค่อยเป็นที่รู้จักแพร่หลาย เนื่องจากสันนิษฐานว่าอาจไม่เคยนำมาแสดงจริงซึ่งผู้วิจัยจะได้กล่าวต่อไป แต่ภายหลังกระทรวงศึกษาธิการได้นำบทละครเรื่องนี้มาใช้เป็นหนังสืออ่านประกอบในหมวดภาษาไทยนอกเวลาเมื่อ พ.ศ.2538 ทำให้บทละครเรื่องนี้เริ่มเป็นที่รู้จักแพร่หลายมากขึ้น

2. เนื้อหาโดยสังเขปของบทละครตีกดาบรพรพ์เรื่องสิทธิธนู

บทละครเรื่องสิทธิธนูกล่าวถึงพระสิทธิธนู ผู้เป็นโอรสของท้าวพรหมเกตุและนางประภาวดีแห่งนครจำปา เมื่อพระสิทธิธนูทูลลาพระบิดามารดาไปเที่ยวป่าและพบกับนกแก้วพูดได้ พระสิทธิธนูจึงทราบว่านกแก้วเหล่านั้นเป็นบริวารของนางโรหิณี ผู้เป็นธิดา

ของท้าวอาทิตย์และนางลัมภางค์แห่งเมืองสิทธรบุรี พระสิทธินุได้ฟังนงกแก้วกล่าวพรรณนา
รูปโฉมของนางโรหิณีจึงหลงรักและขอทูลลาบิดามารดาไปยังเมืองสิทธรบุรีเพื่อจะขอนาง
โรหิณีมาเป็นชายา ระหว่างเดินทางไปเมืองสิทธรบุรี พระสิทธินุได้พบกับฤๅษี 4 คนที่
กำลังแบ่งสมบัติจากผู้เป็นอาจารย์ที่ได้ล่องลับไป ฤๅษีทั้ง 4 คนแบ่งสมบัติกันไม่ลงตัว
เนื่องจากสมบัติมีเพียง 3 ชิ้น ได้แก่ หนังสือที่เมื่อขึ้นนั่งแล้วจะพาไปยังที่ใดก็ได้ ยามที่
เมื่อล่องเข้าไปแล้วจะได้รับในสิ่งที่ปรารถนา และเชือกกับไม้ที่ต้องใช้ร่วมกันเพื่อเป็นอาวุธ
ในการต่อสู้ พระสิทธินุอาสาเป็นผู้แบ่งสมบัติโดยออกอุบายว่าตนจะยิงธนูไป 3 ดอก ใคร
เก็บได้ก็จะได้รับสมบัติพิเศษดังกล่าวไป พระสิทธินุแสวงยิงธนูไปไกล ๆ เมื่อฤๅษีทั้งหมด
ออกไปตามธนูไปจนพ้นสายตา พระสิทธินุก็นำสมบัติทั้ง 3 หนีไปและเดินทางไปจนถึง
เมืองสิทธรบุรี

เมื่อมาถึงเมืองสิทธรบุรี ในเมืองนี้มีข้อห้ามว่าไม่อนุญาตให้ชาวเมืองอื่นเข้ามา
อาศัยอยู่ในเมืองนี้ หากถูกจับได้จะต้องถูกนำตัวไปให้ยักษ์กิน ขณะเดินทางมาถึงเมือง
สิทธรบุรี พระสิทธินุได้ขอหลบอาศัยกับยายแก่เป็นเวลา 1 คืน เมื่อเช้าแล้วจะลาจากไป
ครั้นถึงเวลาค่ำ พระสิทธินุถามยายแก่ว่าเหตุใดจึงไม่จุดตะเกียง ยายแก่จึงตอบว่าไม่
จำเป็นต้องจุด เพราะอีกสักครู่ทั่วทั้งเมืองจะสว่างไสวด้วยแสงจากกายของพระนางโรหิณี
ผู้มีรัศมีเปล่งประกาย พระสิทธินุได้ยืนดั่งนั้นจึงปรารถนาที่จะได้ชมเมืองและชมความ
งามของนางโรหิณี และได้หนียายแก่ออกเดินทางด้วยหนังสือพิเศษมากระทั่งถึงตำหนัก
ของนางโรหิณี

พระสิทธินุเกี่ยวนางโรหิณีจนนางโรหิณีใจอ่อน และสัญญาว่าจะรับรักพระ
สิทธินุ แต่ต้องทูลความจริงกับท้าวอาทิตย์ผู้เป็นบิดาเสียก่อน รุ่งขึ้นท้าวอาทิตย์ทราบ
เหตุการณ์ทั้งหมดจึงเรียกพระสิทธินุมาพบ และบอกว่าถ้าหากทำภารกิจ 3 อย่างสำเร็จ
จะยกนางโรหิณีให้ ภารกิจแรกคือต้องไปตีกลองทิพย์เกร์ที่อยู่บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ พระ
สิทธินุใช้หนังสือเหาะขึ้นไปทำภารกิจได้สำเร็จ ภารกิจที่ 2 คือฆ่ายักษ์นามว่าเพชรกาย

พระสิทธินุใช้เชือกและไม่จัดการยกขลังได้ ส่วนภารกิจที่ 3 คือให้ใช้ขวานที่หล่อด้วยขี้ผึ้ง ฟันท่อนไม้ให้ขาดเป็น 2 ท่อน หากทำไม่สำเร็จจะต้องถูกประหาร พระสิทธินุสนใจจึงขอ ผ่อนผันการทำภารกิจไปเป็นวันรุ่งขึ้นและขอไปพักผ่อนก่อน

ในดึกคืนนั้นพระสิทธินุลอบเข้าพบนางโรหิณีอีกครั้งเพื่อสั่งลา เนื่องจากคิดว่า คงไม่สามารถกระทำภารกิจที่ 3 ได้สำเร็จ นางโรหิณีจึงบอกความจริงแก่พระสิทธินุว่า ภารกิจทั้ง 3 นั้นเป็นการทดสอบของท้าวอาทิตย์ผู้เป็นบิดา เนื่องจากกลองทิพย์เกร์ใน ภารกิจแรกเกิดมาพร้อมกับนางโรหิณี เทพธิดาได้นำกลองไปไว้ยังสวรรค์และให้พรว่าถ้า ใครมีบุญคู่ควรกับนางจะสามารถขึ้นไปตีกลองดังกล่าวได้ ส่วนการฆ่ายักษ์ในภารกิจที่ 2 เป็นเพราะต้องการดูอาวุธและฝีมือการต่อสู้ของพระสิทธินุ ส่วนภารกิจที่ 3 เป็นอุปาย ของท้าวอาทิตย์ที่ต้องการทดสอบความรักของนางโรหิณีกับพระสิทธินุ เนื่องจากการจะ ใช้ขวานขี้ผึ้งฟันท่อนไม้ได้จะต้องใช้เส้นผมของนางโรหิณีมาพันไว้ยังคมขวานก่อน นาง โรหิณีเป็นสตรีจึงยอมทวงแหวนเส้นผมของตนเป็นอย่างยิ่ง ถ้านางโรหิณียินยอมให้เส้นผม ของตนแก่ผู้ใดย่อมหมายถึงนางรักชายผู้นั้นอย่างแท้จริง พระสิทธินุได้ฟังดังนั้นจึง ขาบซึ้งและนำผมของนางโรหิณีมาใช้ทำภารกิจในวันรุ่งขึ้นจนสำเร็จ ท้าวอาทิตย์จึง ยอมรับและจัดงานอภิเษกให้แก่พระสิทธินุและนางโรหิณี

3. ลักษณะของบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธินุ

บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธินุมีลักษณะทั่วไปเหมือนกับบทละครดึกดำ บรรพ์เรื่องอื่น ๆ ที่มีทั้งบทร้องและคำพูดที่เป็นบทสนทนาของตัวละคร มีการจัดแบ่งองค์ และตอนไว้สำเร็จ มีรูปแบบคำประพันธ์และลักษณะการเรียบเรียงบท ดังนี้

3.1 รูปแบบคำประพันธ์

บทละครตีกคำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูประกอบด้วยบทร้อง บทพูด และบทเจรจาที่ใช้สำหรับเป็นบทสนทนาของตัวละคร ดังนี้

3.1.1 บทร้อง

บทร้องในบทละครตีกคำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู แต่งเป็นกลอนบทละคร ใช้สำหรับบทพรรณนา ทั้งบทชมเมือง บทชมโฉม บทชมธรรมชาติ ตลอดจนใช้เป็นบทบรรยายเรื่อง บทสนทนาของตัวละคร และบทรำพึงรำพันของตัวละคร ดังตัวอย่างบทร้องตอนที่พระสิทธิธนูรำพันถึงนางโรหิณี ดังนี้

พระกุมาร, บทร้อง ๑ โอ้เจ้าดวงดอกฟ้ากระยาจิด แต่ได้
ข่าวก็ให้คิดเสนาหา ชะรอยเป็นคู่สร้างแต่กันมา จึงจับวิญญานไม่
เคลื่อนคลาย ออกเอยจะทำฉันใดดี จะได้มีมารศรีสมหมาย ชมแต่ชื่อก็
ยังชื่นอารมณ์ชาย ถ้าได้เห็นโฉมฉายจะปานใด แม้สำเร็จความประสงค์
ที่จงรัก ได้ร่วมเรียงเคียงพัศตร์พิสมัย จะมีแต่เอมอ้อมปริ่มใจ สำราญ
หลุดยู่ทุกเวลา (...)

(พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 10)

3.1.2 บทพูด

บทพูดในบทละครตีกคำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู แต่งเป็นร้อยแก้ว ใช้สำหรับบทสนทนาของตัวละคร ดังตัวอย่างบทพูดตอนพระสิทธิธนูพูดสนทนากับยายแก่ ดังนี้

ปีที่ 39 ฉบับที่ 1 (มกราคม – มิถุนายน 2565)

พระกุมาร, บทพูด ๑ ทำไมไม่ละคุณยาย ก็มันจวนจะมีตอยู่
แล้วนี่

ยายแก่, บทพูด ๑ บ้านเมืองนี้ เวลาหัวค้ำอย่างนี้ เขาไม่ต้อง
จุดตะเกียงกันดอก

พระกุมาร, บทพูด ๑ อ้อ ธรรมเนียมบ้านเมืองนี้เขากินข้าว
ลอยอยู่กับมิด ๆ หรือ เห็นจะกลัวไฟไหม้นักกระมัง ฯ

(พระยาศรีภริษา, 2523, น. 42)

3.1.3 บทเจรจา

บทเจรจาในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู แต่งเป็นร้อยยาว ใช้สำหรับบท
สนทนาของตัวละคร พบ 4 ตำแหน่ง ปรากฏเฉพาะในตอนต้นขององก์ที่ 1 เท่านั้น ดัง
ตัวอย่างบทเจรจาดอนนางประภาวดีสั่งสอนพระสิทธิธนูขณะไปเที่ยวป่า ดังนี้

พระมารดา, บทเจรจา ๑ เออเน้แม่จะสอน อันเจ้าจะไป
ประพาสป่าพนาทรทุกตำบล ก็คงไม่มีเหตุเภทผลประการใด แต่ตงซิด
ทิศอีสานนั้นอย่าไปเป็นอันตราย อนึ่งอย่าเที่ยวเพลินให้เกินขนาดจน
เหน็ดเหนื่อยเมื่อยกาย จะกำเริบพระโรคาคือองระคายในกายเจ้า อย่า
กรำแดดให้แผดเผาระคนธูลีละเอง จะพาผิวพระพักตร์อันผุดผ่องให้
หมองไหม้ แล้วจงรีบกลับมาเวียงชัยอย่าอยู่ช้า จงฟังคำที่แม่ว่านี่นะเจ้า ฯ

(พระยาศรีภริษา, 2523, น. 3)

บทเจรจาที่เป็นร้อยยาวในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มี
รูปแบบและแบบแผนการใช้ที่ลงตัว เนื่องจากปรากฏอยู่เพียง 4 แห่ง และปรากฏเฉพาะ

ในตอนต้นขององค์ที่ 1 เท่านั้น นอกจากนี้บทเจรจาตั้งกล่าวใช้กับตัวละครที่หลากหลาย ทั้งตัวละครเสนา พระสิทธิธนู ท้าวพรหมเกตุ และนางประทุมวดีตามลำดับ ขณะเดียวกัน บทสนทนาหรือบทพูดของตัวละครเหล่านี้ในฉากนาฏการอื่นใช้บทพูดแบบร้อยแก้ว ทั้งหมด ลักษณะดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่าการใช้บทเจรจาที่เป็นร้อยยาวในบทละคร เรื่องนี้ยังไม่มีแบบแผนและรูปแบบการใช้ที่ลงตัว

3.2 การเรียบเรียงบท

ในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู กวีเรียบเรียงบทโดยกำหนดให้มีคำระบุนาฏการ และการแทรกบทขับลำและกลอนเพลง ดังนี้

3.2.1 การแทรกคำระบุนาฏการ

บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูมีลักษณะทั่วไปเหมือนกับบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องอื่น ๆ ที่ประกอบด้วยบทร้องและบทเจรจาของตัวละคร แต่ส่วนที่เป็นบทร้องมีการตัดการใช้คำขึ้นต้นเหมือนละครรำที่ว่า “เมื่อนั้น” “บัดนั้น” หรือ “มาจะกล่าวบทไป” ออก และตัดส่วนที่เป็นบทบรรยายกิริยาอาการของตัวละครออก แต่เปลี่ยนไปแทรกไว้เป็นคำระบุนาฏการแทน

บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูมีการกำหนดคำระบุนาฏการ การเข้าออกโรงของตัวละคร และการเปิดปิดม่านไว้สำเร็จ มักปรากฏเป็นข้อความในวงเล็บแทรกอยู่ในส่วนที่เป็นบทพูด ดังตัวอย่างเช่น การกำหนดคำระบุนาฏการรับในฉากนาฏการบระหว่างพระสิทธิธนูและยักษ์เพชรกาย ดังนี้

พระกุมาร, คำพูด ๑ เราไม่กลัวท่านดอก ฯ (พระกุมารกับ
ยักษ์รบกันตามบท แล้วพระกุมารเอาเชือกขว้างไปมัดยักษ์ล้มลง แล้ว
เอาไม้ตรีของดียักษ์ตาย แล้วกลับเข้ามาเฝ้าตามที)

(พระยาศรีสุริยปรัชชา, 2523, น. 67)

3.2.2 การแทรกบทขับลำและกลอนเพลง

ในการเรียบเรียงบทละครดึกดำบรรพ์หลาย ๆ เรื่อง กวีมักแทรกการแสดงไว้
เช่น การแทรกระบำดาวดึงส์ในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ทอง ระบำเหมราชในบท
ละครดึกดำบรรพ์เรื่องสังข์ศิลป์ชัย ระบำมอญแปลงในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องควาวี พระ
นิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ หรือบางเรื่องมี
การแทรกเพลงร้องเล่นหรือบทขับลำแทรกไว้ เช่น บทขับร้องประกอบการเล่นงูกินทางใน
เรื่องอิเหนา บทขับลำขมดงนอกในเรื่องสังข์ศิลป์ชัย พระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์
เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์

บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธินูก็ปรากฏบทขับลำและกลอนเพลง 2 แห่ง
แห่งแรกเป็นบทขับลำของนางโรหิณี ส่วนแห่งที่ 2 เป็นกลอนเพลงท่ายเรื่อง มีเนื้อหา
กล่าวอวยพรพระสิทธินูและนางโรหิณี ตัวอย่างเช่นบทขับลำประกอบการดีดจะเข้ของ
นางโรหิณี กวีกำหนดให้นางโรหิณีดีดจะเข้ขับลำ เนื้อหาของบทขับลำกล่าวถึงบรรยากาศ
ในยามค่ำคืนของเมืองสิทธบุรี ดังนี้

ปิดม่าน ฉากพระราชวัง

(พระธิดานั่งดีดจะเข้ขับลำอยู่บนมุขเด็จปราสาท พระกุมารแอบดูอยู่ข้างหลัง)

พระธิดา, บทร้อง ๑ วันนี้เราสำราญวิญญูณ์ ด้วยจันทร์ธา

โสภาสประไพศรี ลอยเด่นเห็นช่วงเต็มดวงดี อันเมษิมัวคล้าไม่กล้า

กราย ระตะดาวราวาประดับประดาบยับย้อย ประกายพร้อยพร่างพร่างสว่าง
ฉาย เหมือนมณีที่เจียรไนพราย อร่ามรายรับแสงจันทร์า พระพาย
ชายพัดมาเฉื่อยเฉื่อย เรือยเรือยเสาวรสบุปผา น้ำค้างตกเป็นละออง
ต้องกายา เย็นซาบอุราฤทัย (...)

(พระยาศรีสุริยปริชา, 2523, น. 47)

ในด้านการเรียบเรียงบทส่วนอื่น ๆ พบว่าบทละครเรื่องนี้ยังมีส่วนที่ไม่เรียบร้อย
บางแห่ง เช่น ไม่มีการกำหนดเพลงร้องและเพลงหน้าพาทย์เหมือนบทละครดึกดำบรรพ์
เรื่องอื่น ๆ นอกจากนี้ยังไม่มีกำหนดชื่อตัวละครไว้หน้าบทร้องหรือบทเจรจา กล่าว
เพียงตำแหน่งของตัวละครไว้คร่าว ๆ เช่น พระกุมาร พระธิดา พระราชา พระมเหสี เสนา
และยักษ์

นอกจากนี้ยังพบว่าในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูบางตอนดำเนินเรื่อง
ด้วยบทพูดหลายบทติดต่อกันและคำระบุนาฏการเท่านั้น ไม่มีบทร้องแทรก เช่น ในองก์ที่
3 ตอนที่ท้าวอาทิตย์ให้พระสิทธิธนูทำการกิจ 2 ประการ มีการใช้บทพูด 30 ครั้งโดยไม่มี
บทร้องแทรก และขณะเดียวกันบทร้องบางแห่งมีขนาดยาวมากเกินไป ทำให้นำไปแสดง
จริงได้ยาก เนื่องจากในการแสดงละครดึกดำบรรพ์ผู้แสดงต้องร้องเอง ไม่มีต้นบทและลูกคู่
เหมือนละครนอกและละครใน การร้องบทร้องที่มีขนาดยาวเช่นในบทละครดึกดำบรรพ์
เรื่องนี้จึงยากแก่การนำไปแสดงได้จริง

กล่าวโดยสรุป บทละครเรื่องสิทธิธนูเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ ประกอบด้วยบท
ร้อง บทเจรจา และบทพูด แต่บางแห่งยังไม่ได้มีการเรียบเรียงให้เรียบร้อย ไม่ได้ระบุเพลง
ร้องและเพลงหน้าพาทย์ และไม่บันทึกว่าเคยนำมาจัดแสดง นอกจากนี้บทร้องแต่ละบท
มีความยาวหลายคำกลอนยากแก่การนำมาจัดแสดงได้ สอดคล้องกับที่หม่อมหลวงบุญเหลือ
เทพยสุวรรณ (2520, น. 80, อ้างถึงใน สุรพล วิรุฬห์รักษ์, 2554, น. 100) ได้ให้เห็น

ไว้ว่า “บทละครเรื่องนี้ไม่ได้ปรับปรุงถึงขั้นที่จะใช้แสดง ผู้ประพันธ์อาจเจตนาให้คนอ่านมากกว่านำไปใช้ในการเล่นละคร”

ลักษณะเด่นของบทละครตีกตำบรพ์เรื่องสิทธิธนู นิพนธ์ของพระยาศรีสุริยปริชา

บทละครตีกตำบรพ์เรื่องสิทธิธนูอาจมีวัตถุประสงค์ทั้งเพื่อแต่งเป็นบทการแสดงและแต่งเป็นบทสำหรับอ่าน เมื่อพิจารณาตามกรอบวรรณคดีการแสดงพบว่าแม้จะมีรูปแบบเป็นบทประกอบการแสดง แต่ยังไม่ได้มีการเรียบเรียงบทให้เรียบร้อยถึงขั้นนำมาแสดงได้จริงดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วข้างต้น แต่เมื่อพิจารณาองค์ประกอบอื่น ๆ ของบทละครเรื่องนี้ โดยเฉพาะด้านเนื้อหา ด้านตัวละคร ด้านแนวคิด และด้านกระบวนการพรรณนาที่ปรากฏ พบว่ามีลักษณะบางประการที่มีความแปลกใหม่และแตกต่างไปจากวรรณคดีการแสดงเรื่องอื่น ๆ ในอดีต อันจะกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะเด่นของบทละครตีกตำบรพ์เรื่องนี้ จากการศึกษาพบว่าบทละครเรื่องนี้มีลักษณะเด่นปรากฏอยู่หลายประการ ทั้งในด้านเนื้อหา ด้านการสร้างตัวละครเอก ด้านแนวคิด และด้านกระบวนการพรรณนา ดังนี้

1. ลักษณะเด่นด้านเนื้อหา

บทละครตีกตำบรพ์เรื่องสิทธิธนูเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ ไม่ได้นำเนื้อหามาจากวรรณคดีไทยของเดิมเหมือนบทละครตีกตำบรพ์เรื่องอื่น ๆ แม้จะเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ แต่เนื้อหาบางส่วนยังคงคล้ายกับนิทานแนวจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่กล่าวถึงการกระทำภารกิจเพื่อให้ได้นางเป็นชายา มีเรื่องราวของความขัดแย้งระหว่างตัวละครเอกอย่างพระสิทธิธนูและท้าวอาทิตย์ผู้เป็นพ่อตา มีเรื่องราวของผู้ช่วยเหลือ คือ ยายแก่ และเรื่องราวของสิ่งของวิเศษ ได้แก่ หนังสือ ยามวิเศษ และเชือกกับไม้ ตลอดจนมีลักษณะที่เป็นความมหัศจรรย์ปรากฏอยู่ เช่น นกพูดได้ ลักษณะดังกล่าวนี้เองทำให้เนื้อหาของบทละครตีกตำ

บรรพ์เรื่องสิทธิธนูมีความเป็นเรื่องมหัศจรรย์ที่มีเนื้อหาใกล้เคียงกับนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หลายเรื่อง

เมื่อพิจารณาโดยละเอียดต่อไปพบว่าแม่บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูจะมีเรื่องราวส่วนใหญ่คล้ายกับนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ที่เป็นเรื่องมหัศจรรย์ทั่ว ๆ ไปดังที่กล่าวไปข้างต้น แต่ก็มีเนื้อหาบางส่วนที่แปลกใหม่และน่าสนใจ ได้แก่ การอ้างถึงบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง การล้อเลียนการพูดไม่ชัดของเสนาในราชสำนัก และการพิสูจน์ความรักของทั้งตัวละครฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย ดังนี้

ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาประการแรก คือ การอ้างถึงบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริง กล่าวคือ ในตอนที่พระสิทธิธนูอาศัยอยู่กับยายแก่ ยายแก่ได้กล่าวถึง “เจ้าคุณปลัดทูลฉลองกรมท่า”¹ “เจ้าคุณผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาล”² และ “หน่วยกองลาดตระเวน”³ ซึ่งสันนิษฐานว่าเป็นบุคคลที่มีตัวตนอยู่จริงในสมัยนั้น ดังตัวอย่างตอนที่มีการกล่าวถึงเจ้าคุณผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาล กรมสุขาภิบาลเป็นหน่วยงานที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชดำริให้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกเมื่อ ร.ศ. 116 (พ.ศ. 2440) ในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนู ยายแก่กล่าวว่าที่บ้านเมืองสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยได้ เพราะท่านเจ้าคุณผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาลได้ออกดูแลและตรวจตราอยู่เสมอ ดังนี้

---

¹ สันนิษฐานว่าหมายถึงเจ้าพระยาภาณุวงศ์มหาโกษาธิบดี (ท้วม บุนนาค) ผู้มีตำแหน่งเสนาบดีกรมพระคลังและกรมท่าในขณะนั้น

² สันนิษฐานว่าหมายถึงเจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์วิวัฒน์ (หม่อมราชวงศ์หลาน กุญชร) ผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาลคนแรก ตามพระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ ร.ศ. 116

³ สันนิษฐานว่าหมายถึงกองตะเวน ซึ่งมีพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิเป็นผู้ควบคุมดูแล

พระกุมาร, คำพูด ๑ แม่ พระรัศมีของพระธิดาเมืองนี้ช่างสว่างงามดีจริง ๆ บ้านเมืองก็น่าสนุกสนาน แลไปทางไหนก็ดูสะอาดเรียบร้อยไปทั้งนั้น

ยายแก่, คำพูด ๑ โอ๊ย สนุกสนานซี เพราะเจ้าคุณผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาลท่านขี่รถไปเที่ยวตรวจเองอยู่เสมอเนี่ย จะไม่สะอาดเรียบร้อยไปทั้งนั้นอย่างไรล่ะ ๆ

(พระยาศรีภริษา, 2523, น. 43)

จากตัวอย่างดังกล่าวเป็นการอ้างอิงถึงบุคคลที่มีอยู่จริงที่ปรากฏในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ มีการอ้างอิงถึงเจ้าคุณผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาล ตามพระราชกำหนดสุขาภิบาลกรุงเทพฯ ร.ศ. 116 กล่าวว่า กรมสุขาภิบาลมีหน้าที่ดูแลความสะอาดเรียบร้อยของบ้านเมือง จัดการขยะมูลฝอย ทำส้วม ควบคุมโรงเรือน และขนย้ายสิ่งโสโครกไม่ให้เป็นที่ก่อความรำคาญแก่ผู้คน (ตระกูล มีชัย, 2563, น. 9) ในบทละครเรื่องนี้ก็กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของกรมสุขาภิบาลตรงกันกับกรมสุขาภิบาลในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่ามีหน้าที่ทำให้บ้านเมือง “สะอาดเรียบร้อย” และกล่าวถึงบทบาทของเจ้าคุณผู้บัญชาการกรมสุขาภิบาลว่าท่านได้ “ขี่รถไปตรวจเองอยู่เสมอ” ลักษณะดังกล่าวถือได้ว่าเป็นการนำบุคคลและหน่วยงานที่มีอยู่จริงในสมัยนั้นมากล่าวถึงผสมผสานเข้ากับเนื้อหาของบทละครได้เป็นอย่างดี

ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาประการถัดมาที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้ คือ การล้อเลียนเสียงที่พูดไม่ชัดของตัวละครพระสิทธิธนูและตัวละครเสนา จะเห็นได้ว่าบทละครเรื่องนี้กำหนดให้เมื่อพระสิทธิธนูและเสนารับคำสั่งจากพระราชแล้ว มักจะรับด้วยคำว่า “เพชะคะ” ดังตัวอย่างตอนที่ท้าวพรมเกตุรับสั่งอนุญาตให้พระสิทธิธนูไปประพาสป่า พระสิทธิธนูได้ทูลตอบด้วยคำว่า “เพชะคะ” ดังนี้

พระราชชา, บทเจรจา ๑ เออ จริง ดูก็น่าไปเที่ยวเล่นให้สบาย
ด้วยหนทางกลางป่าไปมาง่ายไม่เหมือนแต่ก่อน เจ้าจะใครไปชม
พฤกษาสีงขรก็ตามใจ เจ้าก็มีฤทธิไกรกำลังหาญชาญณรงค์ แต่อย่า
ประมาทนะจะพลาดพลั้งระวังองค์ให้จงดี ๆ

พระกุมาร, ถวายบังคม ๑ เพชชะคะ ๆ

(พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 3)

ลักษณะดังกล่าวเป็นการล้อเลียนเสียงที่พูดไม่ชัดของตัวละครพระสิทธิธนูและ
เหล่าเสนาด้วยคำว่า “เพชชะคะ” เพราะคำที่ถูกต้องการจะเป็น “พระเจ้าข้า” ลักษณะ
ดังกล่าวนี้ยังพบในวรรณคดีร่วมสมัยบางเรื่องด้วย เช่น ในบทเจรจาละครเรื่องอิเหนา
พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่ชลดา เรื่องรักษ์ลิขิต
และ ธาณิรัตน์ จิตุหะศรี (2562, น. 227-228) กล่าวว่า การล้อเลียนคนที่พูดไม่ชัดหรือ
ออกเสียงคำไม่ถูกต้องน่าจะมีพระราชประสงค์เพื่อล้อข้าราชการที่พูดกันเช่นนี้ ดัง
ปรากฏในบทเจรจาบทที่ 33 ที่สมันพูดว่า “พิจ๊ะข้า” และ “พิจ๊ะคะ” แทนที่จะพูดให้ถูก
ว่า “พระเจ้าข้า”

ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาอีกประการหนึ่ง คือ การกำหนดให้มีการพิสูจน์ความรัก
ของทั้งตัวละครฝ่ายหญิงและฝ่ายชาย จะเห็นได้ว่าบทละครเรื่องนี้มีเนื้อหาที่แปลกใหม่
และโดดเด่น โดยเฉพาะการให้ผู้หญิงได้มีสิทธิ์ตัดสินใจในการเลือกคู่ครองด้วยตนเอง
กล่าวคือ เมื่อพิจารณาตามบทละครหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เรื่องอื่น ๆ มักมีการพิสูจน์
ความสามารถของตัวละครเอกฝ่ายชายเป็นหลัก เช่น การพิสูจน์พละกำลัง การพิสูจน์
ฝีมือในการต่อสู้ การพิสูจน์ความสามารถในการกระทำภารกิจให้สำเร็จ หรือการพิสูจน์
สติปัญญาของตัวละครเอกฝ่ายชาย ต่อเมื่อพิสูจน์ความสามารถของตัวละครได้สำเร็จแล้ว
มักจะได้รางวัลเป็นพระธิดาหรือตัวละครเอกหญิงมาเป็นชายา

ในบทละครศึกดาบรพรเรื่องสิทธิธนูตอนที่ท้าวอาทิตย์สั่งให้พระสิทธิธนูกระทำภารกิจทั้ง 3 อย่าง กล่าวเพียงว่าพระสิทธิธนูต้องกระทำภารกิจทั้ง 3 อย่างให้สำเร็จเพื่อเป็นการละเว้นผ่อนผันโทษจากการที่ลักลอบเข้าเมืองเท่านั้น ท้าวอาทิตย์ไม่ได้กล่าวว่าจะมีการยกนางโรหิณีให้เป็นรางวัล ดังนี้

พระราชชา, คำพูด ๑ เออ ที่เจ้าว่าๆ เข้ามาด้วยน้ำใจอันสุจริต เราก็มีความกรุณาอยู่ แต่ที่จะยกโทษให้แก่เจ้าโดยไม่มีเหตุผล อันเป็นข้อแก้ตัวนั้นก็ไม่ได้ จะเสียพระราชประเพณีไป มีทางเดียวที่จะผ่อนผันได้คือเจ้าจะต้องทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอันเป็นความชอบให้สล้างโทษของเจ้า เวลานี้เราก็มีธูระอยู่สองสามข้อ ถ้าเจ้ารับอาสาทำธูระของเราให้สำเร็จได้ นั่นแหละเราจึงจะยกโทษให้ได้ ถ้าเจ้ารับอาสาเราไม่ได้ ก็จะต้องประหารชีวิตเสียตามกฎหมาย เจ้าจะยอมรับอาสาเราหรืออย่างไร ?

(พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 63)

ต่อมาในภายหลังเรื่องจึงคลี่คลายและกระจำงแก่พระสิทธิธนูว่าภารกิจทั้งหลายที่ท้าวอาทิตย์ได้มอบหมายให้ทำ ล้วนเป็นบทพิสูจน์ว่าพระสิทธิธนูมีบุญญาธิการคู่ควรกับนางโรหิณีอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในภารกิจที่ 3 ที่กำหนดให้พระสิทธิธนูใช้ชวานที่หล่อจากซี่ผึ้งพันท่อนไม้ ได้มีการคลี่คลายว่าเป็นการทดสอบความรักของนางโรหิณีที่มีต่อพระสิทธิธนู กล่าวคือ ในภารกิจที่ 3 นี้ หากพระสิทธิธนูกระทำไม่สำเร็จจะต้องถูกท้าวอาทิตย์ประหารชีวิต พระสิทธิธนูแลเห็นแล้วว่าคงไม่สามารถกระทำได้ จึงลอบไปหานางโรหิณีเพื่อขอลาตาย นางโรหิณีเห็นดังนั้นจึงเล่าเรื่องราวทั้งหมดให้แก่พระสิทธิธนูฟัง พร้อมบอกว่าการที่จะพันท่อนไม้ได้ต้องใช้เส้นผมของนางไปพันคมชวานไว้ และแจ้งกุศโลบาย

ของท้าวอาทิตย์ยาคงเป็นการพิสูจน์ความรักของนางโรหิณีที่มีต่อพระสัทธิดา เนื่องจากนางโรหิณีหวงและรักเส้นผมมากกว่าสิ่งใด การยินยอมให้ตัดเส้นผมยอมหมายถึงนางโรหิณีตกลงปลงใจรักพระสัทธิดาแล้วอย่างแท้จริง ดังนี้

พระธิดา, บทร้อง ๑ พระผ่านเกล้า ออย่าโศกเศร้าเลยจงทรง
เกษมสันต์ อันขวนหลอด้วยซี้ซี้ซี้ซี้ ใครจะฟันไม้ขาดอย่าพึงคิด เว้น
ได้เส้นเกศาของข้า อันเป็นกายสิทธิ์ ไปทำเป็นคมขวานบันดาลฤทธิ์ จึง
จะได้สมจิตต้องการ ขอซึ่งพระบิดาของข้าไซ้ ให้พระองค์ตัดไม้ไพศาล
อันมีแก่นแข็งลั่นพันประมาณ ด้วยขวานซี้ซี้เล่มนั้น เห็นจะเป็นพระรา
โซบาย ลองทลายใจน้องเป็นแมนมั่น ว่าจะมีประติพัทธผูกพัน ใน
พระองค์ทรงธรรมสักเพียงใด ด้วยความรักเกศาของข้านี้ เปรียบด้วย
ดวงซีวีก็ว่าได้ เผ่าพิทักษ์รักษามาแต่ไร มิให้ระคนด้วยราศี แต่น้องรัก
พระภูวนาย ยิ่งไปกว่าเส้นเกศี ต้องตัดใจถวายภูมิ พอเห็นความภักดีไว้
พลางพลาง แต่เมื่อพระจะทอนทอนไม้ จงขับคนออกไปให้ห่าง ออย่าให้
เข้าเล่ารุมกลุ่มทาง จะกีดขวางช่องซัดวิจนา แต่พระองค์จงเข้าไปให้
ใกล้ กระซิบบอกแก่นไม้ที่ว่า ข้าพระบาทประสาทอาญา แก่พระองค์
มาบัดนี้ ให้ประหารผ่านท่อนรูกษา ด้วยศาสตราคมเส้นเกศี จงขาดออก
แต่โดยดี ดั่งมีโองการเทวินทร์ แล้วพระองค์จงฟันท่อนไม้ ก็ขาด
ออกได้ดั่งสิน ออย่าทรงกังขาราคิน คงเสด็จสมถวิลดั่งพระทัย ๗

(พระยาศรีภริยา, 2523, น. 70-71)

ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาที่มีการพิสูจน์ความรักของทั้งตัวละครฝ่ายชายและฝ่ายหญิงที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้นับว่าเป็นเนื้อหาที่มีความโดดเด่นและมีความแปลกใหม่

ต่างจากบทละครเรื่องอื่น ๆ ที่มักพิสูจน์ความสามารถของตัวละครเอกฝ่ายชายเพียงเท่านั้น ต่อเมื่อกระทำภารกิจสำเร็จลุล่วงแล้วจึงได้ตัวละครเอกหญิงเป็นชายา

นอกจากนี้ในเนื้อหาของบทละครเรื่องนี้ยังไม่ได้บอกแก่ตัวละครเอกฝ่ายชาย ตั้งแต่ต้นว่าเป็นการพิสูจน์เพื่อให้ได้นางมาเป็นชายา อีกทั้งยังมีกุศโลบายต้องการพิสูจน์ความรักของตัวละครเอกหญิงด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงได้มีสิทธิ์ตัดสินใจ และเลือกคู่ชีวิตด้วยตนเอง อีกทั้งยังเป็นการให้ความสำคัญกับความรักของฝ่ายหญิงและเป็นการให้คุณค่าแก่ผู้หญิงที่สามารถจะเลือกแต่งงานกับคนที่ตนเองรัก

กล่าวโดยสรุป บทละครเรื่องนี้เป็นเรื่องที่แต่งขึ้นใหม่ ทำให้บทละครเรื่องนี้แตกต่างจากบทละครหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หลายเรื่อง เนื้อหาบางตอนเป็นการบันทึกสภาพสังคม บางส่วนเป็นการล้อเลียนผู้คนร่วมสมัย ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาที่ได้กล่าวไป ทำให้บทละครเรื่องนี้มีความแปลกใหม่และน่าสนใจเป็นอย่างยิ่ง

2. ลักษณะเด่นด้านการสร้างตัวละครเอก

แม้ตัวละครเอกในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธินูมีลักษณะทั่วไปเป็นเจ้าของชาย และเจ้าหญิงคล้ายกับบทละครหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ ทั่วไป แต่ตัวละครเอกในบทละครเรื่องนี้ถือได้ว่ามีความแปลกใหม่ กวีมีกลวิธีการสร้างตัวละครเอกให้แปลกใหม่โดยการกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีเขาวงกตปัญญาและมีเล่ห์เหลี่ยม และกำหนดลักษณะของตัวละครเอกหญิงให้มีความแปลกใหม่ ดังนี้

ประการแรก คือ การกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชายมีเขาวงกตปัญญาและมีเล่ห์เหลี่ยม จะเห็นได้ว่าในบทละครเรื่องนี้กวีกำหนดให้ตัวละครเอกฝ่ายชายได้รับของวิเศษและอาวุธมาด้วยการใช้เขาวงกตปัญญาและเล่ห์เหลี่ยม กล่าวคือ ในนิทานหรือบทละครแต่เดิมที่ปรากฏตัวละครเอกที่เป็นเจ้าชายโอรสของกษัตริย์ ตัวละครเอกเหล่านี้มักจะต้องเสาะแสวงหาและเดินทางไปเล่าเรียนวิชาเพื่อที่จะฝึกฝนและได้รับถ่ายทอดวิชาจากพระ

อาจารย์ซึ่งโดยส่วนมากมักเป็นฤๅษี ภายหลังเมื่อสำเร็จการเล่าเรียนวิชา พระฤๅษีจึงจะมอบอาวุธหรือของวิเศษประจำกาย เช่น ไม้เท้า พระขรรค์ ให้แก่ตัวละครเอกเหล่านั้น

อย่างไรก็ตาม ในบทละครตีกตาบรรพ์เรื่องสิทธินูกลับต่างออกไป โดยกล่าวว่า พระสิทธินูได้ของวิเศษมาด้วยการใช้เขาวนปัญญาและเล่ห์เหลี่ยม กล่าวคือ ในตอนที่ พระสิทธินูเดินทางไปพบกับฤๅษีที่กำลังแบ่งของวิเศษที่ตกทอดมาจากพระอาจารย์กันด้วยความไม่ลงตัว พระสิทธินูจึงใช้ไหวพริบและสติปัญญาคิดทำอุบายจะชิงของวิเศษเหล่านั้นมาเป็นของตน โดยก่อนที่จะทำอุบายพระสิทธินูได้กล่าวเป็นนัยกับฤๅษีทั้งหลายก่อนแล้วว่า การจะแบ่งอาวุธและของวิเศษนั้นกระทำได้ 2 ทาง คือ การใช้กำลังและการใช้ปัญญา แต่หนทางที่ดีที่สุดคือการใช้ปัญญา เพราะของวิเศษสมควรเป็นของผู้มีปัญญา ดังตัวอย่างที่พระสิทธินูได้กล่าวว่า

พระกุมาร, คำพูด ๑ “... เมื่อพระอาจารย์มีความปรารถนา
พร้อมกันเข้าทั้งสี่คน แลพระอาจารย์ก็มีอำนาจเท่า ๆ กันดังนี้แล้ว ที่
ไหนจะตกลงกันเองได้ ก็เป็นทางที่จะต้องแย่งชิงซึ่งกันและกันด้วยเหตุ
สองประการ ก็ปราบปรามกันด้วยกำลังกายประการหนึ่ง ด้วยกำลัง
ปัญญาแลความรู้ประการหนึ่ง แต่กำลังกายนั้นย่อมพ่ายแพ้แก่ปัญญา
แลความรู้ เพราะฉะนั้นของวิเศษในโลกนี้จึงเป็นของควรแก่ผู้มีปัญญา
แลความรู้จำพวกเดียว...”

(พระยาศรีภริษา, 2523, น. 30)

หลังจากนั้นพระสิทธินูทำที่อาสาคจะเป็นผู้แบ่งของวิเศษให้โดยให้ฝากของวิเศษไว้ที่ตนและออกอุบายยิงธนูไป 3 ดอก พร้อมกล่าวว่าหากฤๅษีตนใดเก็บได้เป็นคนแรกก็จะได้รับของวิเศษไป เมื่อฤๅษีทั้งหลายออกไปตามลูกศรไปจนพันสายตา พระสิทธินูจึงได้

ลักลอบนำของวิเศษหลบหนีไป พระฤๅษีทั้ง 4 ทราบว่าเสียรู้แก่พระสิทธินูจึงโกรธแค้น แต่ภายหลังก็คลายความโกรธพร้อมกล่าวยอมรับตรงกันว่า พระสิทธินูเป็นผู้มีสติปัญญา ฤๅษีทั้งหลายจึงละอายในความโง่เขลาของตนและยอมเอาหัวชนกันจนถึงแก่ความตาย ดังนี้

ฤๅษีคนที่ 1 ◉ แล้ว อ้ายประสกเก็บเอาของวิเศษหนีไปหมดแล้ว

ฤๅษีคนที่ 2 ◉ แล้วกัน ทำอย่างไรดีเราจึงจะตามเอาของได้ล่ะ ฯ

(...)

ฤๅษีคนที่ 1 ◉ ทั้งนี้ทั้งนั้นก็เพราะเขามีปัญญากว่าพวกเรา พวกเราทั้งสี่ความคิดก็ยังไม่เท่าทันเขา ไหนไหนพวกเราโง่กว่าเขาแล้ว จะอยู่ไปทำไม เรามาเอาหัวชนกันตายเสียเถิด ฯ (ฤๅษีสี่คนต่างเอามือกอดคอกันเดินหมุนทำทไปเข้าโรง ปิตม่าน)

(พระยาศรีสุริยปริชา, 2523, น. 33-36)

จากเหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าวิมุ้งสร้างตัวละครพระสิทธินูให้มีลักษณะแตกต่างไปจากตัวละครเอกฝ่ายชายในนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ หรือบทละครเรื่องอื่น โดยเน้นนำเสนอภาพตัวละครเอกฝ่ายชายที่เจ้าปัญญาและมีเล่ห์เหลี่ยม นอกจากนี้ เหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นความเจ้าปัญญาและมีเล่ห์เหลี่ยมของพระสิทธินูยังปรากฏอีกตอนหนึ่ง คือ ในตอนที่พระสิทธินูพยายแก่ครั้งแรก พระสิทธินูพูดซักถามจนทราบว่า คนจากต่างเมืองไม่ได้รับอนุญาตให้พักอยู่ในเมืองสิทธบุรี แม้พระสิทธินูอ่อนวอนขอพักอยู่กับยายแก่สักเพียงไร แต่ยายแก่ก็ไม่ให้พระสิทธินูพักด้วยเนื่องจากเกรงจะต้องโทษ

พระสัทธิดูจึงใช้สติปัญญาและความเจ้าเล่ห์สอบถามยายแก่จนรู้ว่ายายแก่ไม่มีเงินจ่ายค่า ฟืนทำให้ต้องออกไปตัดฟืนเองในป่า พระสัทธิดูจึงแสร้งกล่าวว่าตนเป็นพ่อค้าจากต่าง เมือง มาค้าขายครั้งนี้ได้เงินจำนวนมากและได้เสนอมอบเงินจำนวนหนึ่งให้ยายแก่ ทำให้ ยายแก่พึงพอใจและยอมให้พระสัทธิดูพักด้วยเป็นเวลา 1 คืน ดังนี้

พระกุมาร, คำพูด ๑ คุณยายรับหลานไว้ไม่ได้ก็แล้วไปเออะ หลานไม่ขัดใจคุณยายดอก นี่ทำไมคุณยายต้องมาเก็บฟืนถึงชายป่านี้ ฟืนในบ้านเมืองไม่มีดอกหรือ ฯ

ยายแก่, คำพูดกระซอก ๑ มิถยมไปแต่ข้าไม่ยอมได้

พระกุมาร, คำพูด ๑ อ้าว ฟืนในบ้านในเมืองก็มี ทำไมคุณ ยายว่าไม่ยอมได้ สู้สุดสำหมาเก็บถึงนี้ ทรงไกลเบาหรือนะ ฯ

ยายแก่, คำพูดกระซอกเสียง สะบัดหน้า ๑ ข้าไม่มีอัฐให้ เขาน่ะซี ถามเจ้าไรนะ ฯ

พระกุมาร, คำพูด ๑ อ้อ อย่างนั้นดอกหรือคุณยาย หลาน ขายของเที่ยวนี้ได้กำไรมาก คุณยายเอาไปใช้บ้างซี (กำเงินยื่นให้กำ หนึ่ง) ฯ

ยายแก่, คำพูด ๑ (แหงนหน้าเอื้อมมือมารับเงิน หัวเราะแหะ แหะ) หลานข้าคนนี้ใจดีจริง จำเวรญาติเวรญาติพ่อ

(พระยาศรีสุริปริชา, 2523, น. 39-40)

จากที่ได้กล่าวมาลักษณะเด่นดังกล่าวเป็นการใช้สติปัญญาและเล่ห์เหลี่ยมของ ตัวละครเอกฝ่ายชายเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งของ อารูธวิเศษ และความช่วยเหลือ แตกต่างจาก บทละครหรือนิทานจักร ๆ วงศ์ ๆ เรื่องอื่น ๆ ที่ตัวละครเอกมักได้อารูธสิ่งของวิเศษติดตัว มาโดยกำเนิดหรือมาจากการเล่าเรียนวิชา และมักจะได้รับความช่วยเหลือด้วย

บุญญาธิการของตัวเอง ลักษณะดังกล่าวนี้ทำให้เห็นได้ว่ากวีสร้างตัวละครพระสิทธินูให้มีความโดดเด่นและน่าสนใจอย่างเห็นได้ชัด

อีกประการหนึ่ง คือ การกำหนดลักษณะของตัวละครเอกหญิงให้มีความแปลกใหม่ ทั้งลักษณะพิเศษของตัวละครและบุคลิกของตัวละคร ความแปลกใหม่ด้านลักษณะพิเศษของตัวละครเอกหญิง ในบทละครเรื่องนี้กล่าวถึงลักษณะพิเศษของนางโรหิณีหลายประการ โดยเฉพาะการบันดาลให้นกพูดได้ การมีรัศมีเปล่งจากร่างกายส่องสว่างทั่วพระนคร การเกิดมาพร้อมกับกลองทิพย์เกรี และการมีเส้นผมวิเศษที่สามารถทำให้คมขวานที่หล่อจากขี้ผึ้งพันท่อนไม้ขาดได้ ลักษณะพิเศษบางประการเป็นลักษณะที่แปลกใหม่และแตกต่างไปจากนิทานหรือบทละครเรื่องอื่น ๆ โดยเฉพาะลักษณะพิเศษของนางโรหิณีที่บันดาลให้นกพูดได้และลักษณะพิเศษที่มีรัศมีจากร่างกายเปล่งสว่างทั่วพระนคร

ลักษณะพิเศษของนางโรหิณีที่บันดาลให้นกพูดได้ เป็นลักษณะเด่นที่มีความแปลกใหม่และไม่เคยปรากฏในบทละครเรื่องอื่น ๆ ลักษณะพิเศษดังกล่าวทำให้เกิดจิตตศัพทของนางเป็นที่กล่าวขานไปทั่วว่านางโรหิณีผู้นี้สามารถบันดาลให้นกพูดได้ นกทั้งหลายในเมืองสิทธบุรี ได้แก่ นกสาธิกา นกกระต๊ว นกเอี้ยง และนกแก้ว ล้วนเป็นบริวารของนางทั้งสิ้น จิตตศัพทดังกล่าวแม้แต่นางประภาวดีมารดาของพระสิทธินูก็เคยได้สดับรับฟังมาก่อน แต่ก็ยังไม่เชื่อเพราะคิดว่าน่าจะเป็นเพียงการเล่าลือมาเท่านั้น ดังตัวอย่าง

พระมเหสี, บทร้อง ๑ อันโฉมยงองค์นางโรหิณี องค์กรนี้มีบุญ
หนักหนา เลื่องชื่อลือโฉมทุกพารา ว่าทรงศักดิ์ลักษณะโสภี (...) อันฝูง
สกุณีทั้งสี่หมู่ รู้พูดภาษาคนได้ ด้วยอานุภาพนางทรมาวัย บันดาล
เป็นไปทั้งนี้ สำหรับประกาศเกียรติคุณ ชมบุญชมโฉมมารศรี ให้
แพร่หลายไปทั่วธาตริ โดยมีจิตตศัพทลือมา

(พระยาศรีภุชริปริชา, 2523, น. 15-16)

ส่วนลักษณะพิเศษที่สำคัญอีกประการหนึ่งของนางโรหิณี คือ การมีรัศมีเปล่งจากกายส่องสว่างทั่วพระนคร ก็เป็นลักษณะเด่นของตัวละครอีกประการหนึ่งที่แปลกใหม่เมื่อเวลามีตสนิท แสงสว่างจากกายของนางโรหิณีก็จะส่องสว่างไปทั่วทั้งพระนคร ดังนี้

ยายแก่, คำพูด ๑ ฮ้าย ไม่ใช่เช่นนั้น ที่นี้เวลานี้เขาไม่ต้องจุดไฟ เพราะถ้าถึงเวลามีตสนิทแล้ว พระนางเจ้าโรหิณีพระราชาธิดาก็จะเสด็จขึ้นบนมุขเด็จพระมหาปราสาท เปล่งพระรัศมีส่องสว่างมาทั่วบ้านทั่วเมือง จนล่วงเวลาสองยามไปแล้ว พระนางเจ้าจะเสด็จเข้าที่พระบรรทมจึงจะกลับมีดไป ถ้าใครทำงานเวลานั้นจึงจะต้องจุดไฟ ไม่เชื่อเจ้าคอดูเอาซี พอมีตสั๊กหน้อยก็คงได้ชมพระรัศมีของพระนางโรหิณีดอก (ฉายไฟเป็นรัศมี) อ้าว พูดยังไม่ทันขาดคำนั้นเป็นไรละ สว่างมาแล้ว นี่แหละพระรัศมีของพระนางโรหิณีแหละ มากินข้าวด้วยกันเถอะ

(พระยาศรีภุชริชชา, 2523, น. 42-43)

ส่วนความแปลกใหม่ด้านบุคลิกของตัวละครของนางโรหิณี กวีได้นำเสนอภาพของนางโรหิณีเป็นสตรีที่มีความดีแต่เดียวและหนักแน่น โดยเฉพาะเหตุการณ์ตอนที่พระสิทธินูโลมนางโรหิณี กวีนำเสนอให้เห็นว่าแม้พระสิทธินูโลมนางโรหิณีด้วยวิธีต่าง ๆ แต่นางก็ไม่ได้ใจอ่อนและตกลงปลงใจร่วมอภิรมย์กับพระสิทธินู ต่างจากตัวละครเอกหญิงในบทละครหรือนิทานบางเรื่อง que เมื่อถูกตัวละครเอกฝ่ายชายโลมแล้วย่อมรู้สึกเคลิบเคลิ้มและตกลงปลงใจร่วมอภิรมย์กัน ในบทละครตีกตาบรรพ์เรื่องสิทธินู กวีได้กล่าวว่าแม้พระสิทธินูผู้มีสติปัญญาและเจ้าเล่ห์จะใช้ทั้งคำพูดหวานล่อมและมอบแหวนให้ แต่นางโรหิณีก็ไม่ยินยอมรับไว้ เนื่องจากนางมีความดีแต่เดียวและหนักแน่นที่จะรักษาความบริสุทธิ์ไว้เพื่อไม่ให้เป็นที่ครหานินทา นางจึงได้ตำหนิพระสิทธินู ดังตัวอย่าง

พระธิดา, บทร้อง ๑ อนิจจาน่าน้อยใจนัก ไม่เคยได้รู้จักมักจี่
อยู่อยู่จู่มาในราตรี ถึงที่ห้ามปรามเล่นตามใจ ละลาบละล้งลวงพระ
ราชอาญา ลอบมาเมื่อกำลังเขาลับไหล ช่างข่มเหงไม่ได้เกรงน้ำใจใคร
ใครหนอนำทางให้จรัสลิ ขอเชิญเสด็จกลับไป อย่าซัดซำอยู่ในที่นี้ จะเป็น
ข้อกังขาราคี ติดตัวข้านี้อยู่ช้านาน (...)

(พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 51)

จะเห็นได้ว่าแม้ภายหลังนางโรหิณีจะยินยอมรับรักพระสิทธิธิดาแล้ว แต่นางก็
ยังคงมีจิตใจที่เด็ดเดี่ยวและมั่นคงที่จะยังคงรักษาความบริสุทธิ์ของนางเพื่อไม่ให้ตกเป็นที่
ติฉินนินทาได้ ในบทละครกล่าวไม่ว่านางจะพูดอย่างไร พระสิทธิธิดาก็ไม่ยินยอมกลับแต่
โดยดี นางจึงได้ใช้สติปัญญาพิเคราะห์และกล่าวว่านางจะรักเพียงพระสิทธิธิดาเพียงผู้เดียว
แม้ไม่ได้อภิเษกก็จะไม่ขอมีสามีไปจนตาย พระสิทธิธิดาได้ฟังดังนั้นจึงใจอ่อนยอมกลับไป
และกล่าวชื่นชมในความหลักแหลมของนาง ดังนี้

พระกุมาร, บทร้อง ๑ น้อยหรือถ้อยคำของพระน้อง ถูกต้อง
แหลมหลักหนักหนา เมื่อเจ้าได้ให้สัญญา ก็ต้องลางามสรรพกลับไป
(...)

(พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 54)

กล่าวโดยสรุป ลักษณะเด่นด้านการสร้างตัวละครเอกที่ได้ออกไป เห็นได้ชัดว่า
กวีมุ่งนำเสนอภาพของตัวละครที่มีความแปลกใหม่ ทั้งตัวละครเอกฝ่ายชายที่เน้น
สติปัญญาและเล่ห์เหลี่ยมเพื่อให้ได้มาซึ่งของวิเศษและความช่วยเหลือ และตัวละครเอก

ฝ่ายหญิงที่มีลักษณะพิเศษที่แปลกใหม่และบุคลิกลักษณะที่เด็ดเดี่ยวและหนักแน่น ตัวละครเอกที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้จึงถือได้ว่ามีความน่าสนใจอย่างยิ่ง

3. ลักษณะเด่นด้านแนวคิด

หากพิจารณาแก่นเรื่องหรือแนวคิดหลักของบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิดู ตามนิยามของแก่นเรื่องที่หมายถึง ความคิดสำคัญอันเป็นแกนกลางของเรื่องที่คลุม เนื้อหาในวรรณกรรมเรื่องหนึ่ง ๆ ให้มีเอกภาพ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552, น.97) ผู้วิจัย เห็นว่าบทละครเรื่องนี้นำเสนอแนวคิดเรื่องการใช้สติปัญญาของตัวละครเป็นแนวคิดหลัก เนื่องจากวิมუნำเสนอให้เห็นการใช้สติปัญญาของตัวเอกหลากหลายครั้ง ได้แก่ การใช้ สติปัญญาของพระสิทธิดูในการแย่งชิงอาวุธและของวิเศษมาเป็นของตน การใช้ สติปัญญาของพระสิทธิดูเพื่อให้ได้รับความช่วยเหลือจากยายแก่ การใช้สติปัญญาของ นางโรหิตีที่ทำให้พระสิทธิดูยอมออกไปจากห้องของนาง การใช้สติปัญญาของนางโรหิตี ที่ระลึกได้ถึงภารกิจทั้ง 3 ของท้าวอาทิตย์ผู้เป็นบิดาว่าเป็นการพิสูจน์ทดสอบพระสิทธิดู นอกจากนี้บทละครเรื่องนี้ยังชี้ให้เห็นถึงโทษของความเขลาและไร้สติปัญญาด้วย โดยเฉพาะในเหตุการณ์ตอนที่พระฤๅษีเสียดของวิเศษให้แก่พระสิทธิดู ในที่สุดฤๅษี ทั้งหลายต้องกอดคอเอาหัวชนกันจนถึงแก่ความตาย

อย่างไรก็ตาม แม้บทละครเรื่องนี้นำเสนอแก่นเรื่องหรือแนวคิดหลักเกี่ยวกับการใช้สติปัญญาของตัวละครเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นแนวคิดหลักที่อาจพบได้ในวรรณคดีหลาย ๆ เรื่อง แต่เมื่อพิจารณาแนวคิดย่อยที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้พบว่ามีความคิดประการ หนึ่งที่มีความโดดเด่นและแตกต่างไปจากวรรณคดีหลาย ๆ เรื่องในยุคก่อนหน้า อันจะถือ ได้ว่าเป็นแนวคิดย่อยที่โดดเด่นของบทละครเรื่องนี้ คือแนวคิดแบบ “แต่งก่อนอยู่”

แนวคิด “แต่งก่อนอยู่” ที่ปรากฏในบทละครเรื่องนี้มุ่งนำเสนอว่า ก่อนที่ตัวละครเอกฝ่ายชายและหญิงจะร่วมอภิรมย์กัน ทั้งฝ่ายชายและฝ่ายหญิงจำเป็นจะต้อง

แต่งงานกันให้ถูกต้องตามประเพณีเสียก่อนเพื่อไม่ให้เป็นที่รหา นินทาและสร้างความเสื่อมเสียมาสู่ตัวละครเอกฝ่ายหญิง ซึ่งเป็นแนวคิดที่แตกต่างไปจากในวรรณคดีหลาย ๆ เรื่องในสมัยก่อนหน้า

ในวรรณคดีไทยหลายเรื่องแต่เดิม มักปรากฏแนวคิดเกี่ยวกับการร่วมอภิรมย์ระหว่างตัวละครชายหญิงโดยให้ตัวละครฝ่ายชายเริ่มเกี่ยวพาราสีและโลมฝ่ายหญิง เมื่อฝ่ายหญิงตกลงปลงใจจึงตามด้วยบทอัศจรรย์ซึ่งเป็นบทพรรณนาฉากสังวาสของตัวละคร

เหตุที่ในวรรณคดีไทยหลาย ๆ เรื่องในอดีต ปรากฏบทเกี่ยวพาราสี โลม และบทอัศจรรย์ตามลำดับ กวีอาจจะไม่ได้มีเจตนามุ่งปลุกฝังค่านิยมการมีเพศสัมพันธ์ก่อนการแต่งงาน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่ากวีต้องการแสดงความสามารถทางวรรณศิลป์และชั้นเชิงการประพันธ์ เพราะในการประพันธ์บทเกี่ยวพาราสีและบทโลมจำเป็นจะต้องมีกวีโวหารที่ไพเราะคมคายเพื่อหว่านล้อมให้ฝ่ายหญิงเคลิบเคลิ้มและตกลงปลงใจ ส่วนบทอัศจรรย์เป็นการอวดฝีมือของกวีในการใช้วรรณศิลป์หรือสัญลักษณ์เพื่อกล่าวถึงเรื่องการมีเพศสัมพันธ์ให้มีความไพเราะสละสลวย ดังนั้นแนวคิดในบทพรรณนาดังกล่าวจึงมุ่งนำเสนอความงามทางวรรณศิลป์ให้แก่ผู้อ่านเป็นสำคัญ

ในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูมีการนำเสนอแนวคิดที่แปลกใหม่โดยนำเสนอแนวคิดการ “แต่งก่อนอยู่” ดังจะเห็นได้จากเหตุการณ์ที่พระสิทธิธนูลอบเข้าไปยังตำหนักของนางโรหิณี จากนั้นจึงมอบแหวนและเกี่ยวพาราสีจนนางโรหิณีตกหลุมรัก เมื่อพระสิทธิธนูโลมนางโรหิณี นางขอให้พระสิทธิธนูกลับไปก่อน แล้วจึงค่อยกลับมาใหม่เพื่อทูลขออนุญาตจากพระบิดาให้ถูกต้องตามราชประเพณีเพื่อไม่ให้นางเสื่อมเสียพระเกียรติพร้อมทั้งได้ให้สัญญาว่า หากพระบิดาและพระมารดาของนางไม่อนุญาตให้นางแต่งงานกับพระสิทธิธนูนางจะไม่ขอพึ่งพอใจในบุรุษอื่นใดอีกจนวันตาย ดังนี้

พระธิดา, บทร้อง ๑ พระองค์ พระจงใคร่ครวญให้ถ้วนถี่ อย่า
ทำให้เสียราชประเพณี ข้อที่พระจ่านงจงใจ ถ้าพระบิดุเรศมารดา ของ
ข้าอนุญาติประสาทให้ ก็คงได้สมหวังดังพระทัย นอกนั้นแล้วอย่าได้
ทรงคิด ซึ่งพระจะลอบภริมย์รัก หาญหักเอาตังน้ำจิต สู้ตายไม่เสียดาย
ชีวิต มิให้มีมลทินติดกายา

(...)

พระธิดา, บทร้อง ๑ ถ้าแม่นพระองค์ทรงเดช โปรดเกศดังนี้
ดีหนักหนา ไหนไหนพระก็ได้เสด็จมา ถึงห้องโสภาในราตรี ถึงอย่างไร
นัยจะต้องครองตัว มิให้มีควมชั่วบัดสี ขอพระองค์จงได้ปราณี อย่าได้
มีราศีกินใจ (...) แม้สององค์ทรงขัดหัดทาน จะมีให้ทำการภิเษกศรี
เป็นคู่ครองสนองบาทภูมิ ก็เป็นที่ขัดสนจนใจ แต่ของครองสตัยไว้
อย่างหนึ่ง จะไม่พึงพอจิตพิสมัย ด้วยชายอื่นนอกจากภูวไนย กว่า
ชีวลัยจะมรณา

(พระยาศรีภริษา, 2523, น. 52-54)

แนวคิดที่คล้ายกันนี้ยังพบได้ในวรรณคดีร่วมสมัยบางเรื่องด้วย เช่น บทละคร
เรื่องเงาะป่า และบทละครเรื่องวงศ์เทวราช พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในบทละครเรื่องเงาะป่า หลังจากที่ชมพลาช่วยเหลือลำหับให้
ปลอดภัยจากเหตุการณ์ถูกงูกัด ชมพลาเข้าโลมนางลำหับพร้อมบอกว่าจะไปสู่ขอนางกับ
พ่อแม่ก่อน หากพ่อแม่และแม่ของนางลำหับไม่ยอมก็จะพานางหนี แต่จะไม่ลวนลามให้นาง
ลำหับต้องมัวหมอง ดังนี้

โลม	๑ แสนฉลาด	ช่างตัดขาดชอกซอนค่อนว่า
จะว่าไปโยเล่าถึงเทวา		เมื่อไม่เห็นแก่ตาปรากฏมี
แต่ความรักนั้นประจักษ์ในดวงจิต		นิยมสนิทจงเชื่อน้ำใจที่
จะยากเย็นเปนตายร้ายฤดี		ไม่ทอดทิ้งมารศรีจะติดตาม
แม่นสู่อพ่อแม่ไม่ยอมให้		จะลักไปเดินป่าพนาหนาม
จงตอบรักสักนิดย้ายิตความ		ไม่ลวนลามให้ห้องได้หมองมัว

ฯ ๖ คำ ฯ

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2516, น. 29)

ในเรื่องวงศ์เทวราช ปรากฏแนวคิดที่คล้ายกันในเหตุการณ์ตอนที่พระวงศ์เทวราชโลมนางบุษบงก่อนถึงฤกษ์พิธิสุมพร เมื่อสังขปัดวามรธาบดงนั้นจึงโกรธและไว้วายว่าเหตุใดพระวงศ์เทวราชจึงรีบร้อน การทำเช่นนี้อาจจะทำให้เกิดความอับอายได้ ควรรอให้ถึงฤกษ์ยามสุมพรก่อน หากจะประทับอยู่ด้วยกัน ควรแยกพระแทนให้ออกห่างกันและมีเกยกัน เพื่อไม่ให้เป็นที่ครหาตินินทา ดังนี้

๑ ครั้นถึงห้องสุวรรณบรรจง	เห็นสององค์ประทมบนแท่นที่
วานรโกรธนึกดั่งอัคคี	ร้องตวาดภูมิไปทันใด
ดูดูพระองค์วงศ์เทวราช	มาเร็วรวดพรวดพรวดเช่นนี้ได้
ยังไม่ทันอภิเชทรมวีย	จะรีบร้อนไปทำไมให้ได้อาย
(…)	
จึงว่าข้าแต่พระองค์ทรงชัย	อันจะขอนางไว้นั้นไม่ห้าม
แต่อย่าให้เลียมและลามปาม	กว่าจะถึงฤกษ์ยามสุมพร
ตั้งพระแทนไว้ระหวางให้ห่างกัน	กลางนั้นมีเกยสโมสร

ตัวข้าจะได้ขึ้นไปนอน	เป็นพยานภูธรทั้งสององค์
แม้ในใครติฉินนินร้าย	จะบรรยายให้หายพิศวง
บัดนี้เชิญเสด็จพระโหมง	ออกไปทรงสั่งการพิชิต

(พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2515, น. 33-36)

แนวคิดแบบแต่งก่อนอยู่ดังกล่าวนี้ แม้จะเป็นแนวคิดย่อยที่ปรากฏในบทละคร ตีกดาบรพรเรื่องสิทธิธนู แต่ก็มีความสำคัญเนื่องจากเป็นแนวคิดที่มีความแปลกใหม่และ ยังปรากฏในวรรณคดีร่วมสมัยบางเรื่องด้วย แนวคิดดังกล่าวทำให้เกิดเหตุการณ์การโลมและการร่วมมือกรรมของตัวละครเอกแตกต่างไปจากวรรณคดีไทยเรื่องอื่น ๆ ในสมัยก่อนหน้า จึงอาจพิจารณาได้ว่าเป็นแนวคิดการครองคู่ที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก โดยเฉพาะปรัชญาของศาสนาคริสต์ ซึ่งเริ่มแพร่หลายในสังคมไทยในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

แนวคิดการครองคู่แบบศาสนาคริสต์กล่าวถึงพิธีศีลสมรสหรือพิธีรับศีลกล่าว ซึ่งเป็นศีลที่ใช้ประกาศความรักที่ชายหญิงมีให้ต่อกันต่อหน้าพระเจ้า และพร้อมที่จะประกาศว่าทั้งสองรักกันด้วยความสมัครใจโดยไม่ได้ถูกบังคับและพร้อมที่จะใช้ชีวิตคู่ร่วมกัน (พนมกร คำวัง, 2560, น.19) ลักษณะดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นต้นเค้าของแนวคิดแบบแต่งก่อนอยู่ที่แพร่หลายมาสู่สังคมไทยพร้อมกับปรัชญาและวิทยาการด้านอื่น ๆ ที่เข้ามาในสังคมไทยพร้อมกับเหล่ามิชชันนารีและผู้เผยแผ่ศาสนาคริสต์ในช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แนวคิดแบบแต่งก่อนอยู่จึงปรากฏในวรรณคดีหลาย ๆ เรื่องในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรวมถึงบทละครตีกดาบรพรเรื่องสิทธิธนูนี้ด้วย

กล่าวโดยสรุป บทละครตีกดาบรพรเรื่องสิทธิธนูมีการนำเสนอแนวคิดย่อยที่แปลกใหม่จากเดิม ได้แก่แนวคิดแบบแต่งก่อนอยู่ แนวคิดดังกล่าวเสนอก่อนที่ตัวละคร

ชายหญิงจะร่วมอภิรมย์กัน จำเป็นที่ตัวละครฝ่ายชายจะต้องสู้ขอฝ่ายหญิงจากบิดามารดาของฝ่ายหญิงเพื่อแต่งงานกันให้ถูกต้องตามประเพณี ทั้งนี้เพื่อต้องการรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีของฝ่ายหญิงไม่ให้เกิดเป็นที่ครหาขึ้นมา แนวคิดในลักษณะดังกล่าวนี้ยังปรากฏในวรรณคดีร่วมสมัยบางเรื่องด้วย อาจกล่าวได้ว่าแนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวคิดสำคัญที่ปรากฏในยุคสมัยนั้นเพื่อมุ่งปลูกฝังค่านิยมใหม่ ๆ คือ การให้เกียรติและคุณค่ากับเพศหญิงมากขึ้น

4. ลักษณะเด่นด้านกระบวนการพรรณนา

บทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธรรมมีกระบวนการพรรณนาหลายแห่ง ทั้งบทชมโฉม บทชมธรรมชาติ และบทชมเมือง บทพรรณนาดังกล่าวบางส่วนเป็นการพรรณนาตามชนบ เช่น บทชมธรรมชาติมีการนำชื่อของพรรณไม้ต่าง ๆ มาร้อยเรียงกันให้เกิดความไพเราะ และกล่าวถึงสัตว์น้อยใหญ่ที่อยู่ใกล้เคียง ดังนี้

พระกุมาร, บทร้อง ๑ ป่านี้เตียนเลี่ยนโล่งน่าเล่น ลมพัดเย็น
เย็นเมื่อยามบ่าย ร่มรื่นพื้นเพียงโรยทราย ดังแก่งฉายที่ราบแล้วราบ
ไว้ ต้นพฤษภาขึ้นเคียงเรียงระยะ เหมือนดั่งกะปลูกไว้ไม่ไกลใกล้ บ้าง
ผลิดอกออกผลผลัดใบ ยอดไสวช่อชูเรณูนวล พิกุลแก้วรณิกากาหลง
ลำไยประยงค์พยอมหอมหวล ประดู่ดอกมหาเสด้าลำดวน มะม่วง
พรวนสารลีลันจีจันทน์ คณานกผกผินมาकिनผล บ้างไซ้ช่นเสียดคู่บ้างคู่
ชั้น กระจ่ายชุ่มพุ่มไม้แล้วไต่กัน กระจงงสัญจรตามจามรี (...)

(พระยาศรีสุริยปริชา, 2523, น. 4)

ขณะเดียวกันบทพรรณนาบางแห่งมีความโดดเด่นและน่าสนใจ เช่น บทที่พระสิทธิธนูชมเมืองสิทบุรี มีการกล่าวถึงสภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอย่างชัดเจน แม้กลวิธีการพรรณนาชมบ้านเมืองในวรรณคดีโดยอิงจากสภาพสังคมร่วมสมัยเคยมีปรากฏมาบ้างแล้วในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เช่น ในบทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ภาพบ้านเมืองของกษัตริย์วงศ์เทวาสะท้อนภาพบ้านเมืองของไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์อย่างชัดเจน (ธานีรัตน์ จตุทะศรี, 2552, น.204) แต่กระบวนพรรณนาที่ปรากฏในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูเห็นได้ชัดว่ามีเนื้อหาที่แตกต่างออกไปจากบทชมเมืองในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ อันเป็นผลมาจากสภาพบ้านเมืองที่เปลี่ยนไป

เนื้อหาบทพรรณนาชมเมืองสิทบุรีมีความแปลกใหม่ มีการกล่าวถึงของแปลกตาและวิทยาการในสมัยนั้นที่ต่างไปจากเดิม เช่น รถม้า ตึกสูง การวางท่อ การก่อสร้างเขื่อน สะพานเหล็ก สนามหญ้า และสวนต้นไม้ดอกไม้ อีกทั้งยังได้กล่าวถึงพระราชนิเวศน์ กล่าวชมโรงรถ โรงม้า โรงช้าง ไพร่พลทหาร พระตำหนักกรมม้า โรงเรือพระที่นั่งซึ่งมีทั้งเรือพระที่นั่งและเรือกลไฟ เป็นต้น นอกจากนี้ยังกล่าวถึงความใฝ่ฝันของประชาชนว่ามีความสุขสนุกสนาน มีการละเล่นขับร้องเพลงแม่ศรี ร้องมโหรี และมีการแต่งกายประชันกันอย่างงดงาม ดังนี้

พระกุมาร, บทร้อง ๑ เมืองนี้ใหญ่โตมโหฬาร ตึกกว้างบ้าน
ชองแน่นหนา ผู้คนเดินไขว่ไปมา รถม้าสับสนหนทาง พื้นถนนคนคอย
กวาดแผ้ว ปลูกไม้ใหญ่สองแถวแลสล้าง ม้ารถบจรตอนกลาง สอง
ข้างเป็นถนนคนเดิน ตึกสูงสองชั้นสองแถว เนื่องแนวเป็นขนดไม้ขัด
เงิน ล้วนพ่อค้าขายของกองพะเนิน เป็นนำผลิตเพลินเจริญตา ลำ
คลองสองฝั่งไม่พังเคลื่อน วางท่อก่อเขื่อนแน่นหนา มีสะพานเหล็กข้าม

ตามมรคา สนามหญ้าเขียวสะอาดกวาดเตียน สวนไม้ใบไม้ผลปนไม้
ดอก มีทางชอกเดินลัดฉวัดเฉวียน ดุตั้งป่าละเมาะเกาะเกียน มีเนิน
เฉียนหนองน้ำลำธาร พระที่นั่งในแนวพระนิเวศน์ สำหรับออก
ทอดพระเนตรซ่อมทหาร ในที่ห้องสนามโอฟาร ให้ชำนาญในกระบวน
ยุทธนา ดูพิลึกตึกรามตามขอบเขต ราชรอบพระนิเวศน์งามสง่า โรง
ทหารโรงเครื่องสาตรา โรงรถคชาพาซี โรงเรือพระที่นั่งบรรลึงก์ภาพ
เรือกิ่งเรือกาบเรือศรี พระตำหนักกรมท่าวาริ เป็นที่เสด็จลงทรงนาวา ลำ
แม่น้ำคูน้ำสนุกนักร เรือเดินศึกคักหนักหนา แพงจอตสองฝั่งคงคา แลสุด
สายตาไม่ขาดตอน พระที่นั่งกลไฟใหญ่น้อย พุ่มทอดจอตลอยลำสลอน
ดูครึกครื้นไปทั้งพระนคร ราษฎรสุขเกษมเปรมปรา มีกองลาดตระเวร
เป็นเวรเวียน ผลัดเปลี่ยนกันพิทักษ์รักษา ระวังคนกินเหล้าเมาสุรา เกิด
เหตุวิวาทาคอยห้ามปราม เจริญเรื่องพระบุรีมีอำนาจ ประชาราษฎร
เรียบราบไม่หยาบหยาม สำราญรื่นนคราส่างงาม มีแต่ความปรีดา
สदार รัศมีกายนางกระจ่างแจ้ง ประสานแสงจันทร์จรัสประภัสสร
เคลื่อนกลุ่มหนุ่มสาวขานคร สโมสรเร็นรื่นขึ้นบาน บางเที่ยวเกร์เฮฮา
คลาล่า ทั้งทางบกทางน้ำทุกสถาน ไม่ต้องหวั่นอันตรายภัยพาล บ้าง
ทำกิจการงานทั้งหญิงชาย บ้างขับลำรำเต้นเล่นแม่ศรี บ้างร้องรับมโหรี
เครื่องสาย ต่างตกแต่งประกวอดวอดกาย ดูเปรมปรายทุกหน้า
ประชาชนฯ

(พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 44-46)

จากตัวอย่างดังกล่าว กล่าวได้ว่าบทพรรณนาชมเมืองมีความแปลกใหม่ มี
เนื้อหาที่แตกต่างจากบทพรรณนาชมเมืองในวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ ที่เน้นการพรรณนา

ความวิจิตรงดงามของพระราชวังและปราสาทราชมณเฑียรโดยละเอียดในฐานะฉากของเรื่อง แต่ในบทชมเมืองสิทธุบุรีดังกล่าวนี้ เน้นนำเสนอให้เห็นสิ่งของ สถานที่ที่แปลกตามีการกล่าวถึงถนนหนทาง ตึกรามบ้านช่อง และความสะอาดเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง อีกทั้งยังมุ่งเน้นนำเสนอเรื่องกองทัพไพร่พล การฝึกซ้อมทหาร ตลอดจนสรรพาวุธยุทธโศปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองมากกว่ามุ่งเน้นกระบวนพรรณนาแบบเดิมที่กล่าวชมความวิจิตรงดงามของบ้านเมืองโดยละเอียด ดังนั้นกระบวนพรรณนาชมเมืองในบทละครตึกดำบรรพ์เรื่องสิทธุบุรีจึงมีลักษณะแปลกใหม่ แสดงให้เห็นว่ากวีมุ่งนำเสนอภาพความเจริญก้าวหน้าของบ้านเมืองอย่างเห็นได้ชัด

กล่าวโดยสรุป บทละครตึกดำบรรพ์เรื่องสิทธุบุรีมีลักษณะเด่นหลายประการ ทั้งในด้านเนื้อหา ด้านการสร้างตัวละครเอก ด้านแนวคิด และด้านกระบวนพรรณนา ลักษณะเด่นประการต่าง ๆ ทำให้บทละครตึกดำบรรพ์เรื่องสิทธุบุรีมีลักษณะที่แปลกใหม่ไปจากบทละครแบบเดิมและสัมพันธ์กับการสะท้อนภาพสังคมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย

สรุปและอภิปรายผล

บทละครตึกดำบรรพ์เรื่องสิทธุบุรีเป็นงานนิพนธ์ของพระยาศรีภานุบริรักษ์ (กมลสาลักษณ์) สมุหพระอาลักษณ์ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว บทละครเรื่องนี้มีส่วนที่ยังแต่งไม่เรียบร้อยหลายแห่ง อีกทั้งบทร้องบางแห่งมีขนาดยาวเกินไป ไม่เหมาะกับการแสดงละครตึกดำบรรพ์ที่ผู้แสดงต้องร้องเอง ไม่มีต้นบทและลูกคู่เหมือนละครรำประเภทอื่น ลักษณะดังกล่าวทำให้สันนิษฐานได้ว่าบทละครเรื่องนี้นี้อาจไม่เคยนำมาแสดงจริง แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดพบว่าบทละครเรื่องนี้มีลักษณะเด่นหลายประการ ทั้งด้านเนื้อหา ด้านการสร้างตัวละครเอก ด้านแนวคิด และด้านกระบวน

พรรณนา ทำให้บทละครเรื่องนี้มีความแปลกใหม่แตกต่างไปจากบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องอื่น ๆ ที่มักนำเนื้อเรื่องมาจากวรรณคดีของไทยแต่เดิม

ลักษณะเด่นประการต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธินูมี ความสำคัญ คือ ทำให้บทละครเรื่องนี้มีความแปลกใหม่ และมีเนื้อหาที่สะท้อนภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังจะอภิปรายได้ดังนี้

ประการแรก บทละครเรื่องนี้มีความแปลกใหม่ ทั้งด้านเนื้อหา ด้านตัวละครเอก และด้านแนวคิด ในด้านเนื้อหา พบว่ามีความแตกต่างและแปลกใหม่ไปจากนิทานแนวจักร ๆ วงศ์ ๆ แบบเก่า เนื้อหาบางส่วนยังเป็นการสร้างความขบขันโดยการล้อเลียนผู้คนในสังคมในสมัยนั้น ส่วนในด้านการสร้างตัวละครเอก พบว่ามีการสร้างตัวละครเอกให้มีความแปลกใหม่และน่าสนใจ โดยเฉพาะลักษณะนิสัยของตัวละครหญิงที่มีความเด็ดเดี่ยว และหนักแน่นที่จะรักษาความบริสุทธิ์ของตนไว้ นำไปสู่ความแปลกใหม่ด้านแนวคิด โดยเฉพาะแนวคิดย่อยแบบ “แต่งก่อนอยู่” ทั้งนี้เพื่อเป็นการรักษาเกียรติและชื่อเสียงของฝ่ายหญิงไม่ให้มัวหมอง แม้ทั้งฝ่ายหญิงและฝ่ายชายจะเกิดความรักและตกลงปลงใจกันแล้ว แต่จำเป็นจะต้องแจ้งให้พ่อแม่รู้เพื่อจัดงานแต่งงานให้ถูกต้องตามประเพณี ลักษณะเด่นประการต่าง ๆ ที่ได้กล่าวไป ทำให้บทละครมีความแปลกใหม่แตกต่างไปจากวรรณคดีเรื่องอื่น ๆ เป็นการเน้นย้ำการให้คุณค่ากับเพศหญิง และการมุ่งปลูกฝังค่านิยมให้ผู้หญิงรักษาความบริสุทธิ์จนถึงวันแต่งงาน

นอกจากนี้มีข้อสังเกตบางประการว่า ในบทละครดึกดำบรรพ์เรื่องสิทธินูมีบทร้องตอนหนึ่งที่กล่าวว่าเมื่อพระสิทธินูจะเดินทางไปเมืองสิทธบุรี ท้าวพรหมเกตุผู้เป็นบิดาได้สอนพระสิทธินูเกี่ยวกับการเลือกคู่ครองว่า “การแสวงสัจที่พึงเชย แบบเก่าก็เคยมีบ้าง” (พระยาศรีวิบุริชชา, 2523, น. 22) คำที่กวีใช้ว่า “แบบเก่า” นั้นทำให้ผู้วิจัยเห็นว่าเหตุการณ์ในตอนต่อ ๆ ไป กวีคงจะมุ่งประพันธ์บทละครเรื่องนี้ให้มีความแปลกใหม่และแตกต่างไปจากบทละครแบบเดิม

ประการถัดมา คือ เนื้อหาสะท้อนภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กล่าวคือ บทพรรณนาชมเมืองสิทธบุรีที่ปรากฏในบทละครตึกคำบรรพ์เรื่องสิทธินุเป็นบทพรรณนาที่บันทึกและสะท้อนภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เช่น แสดงให้เห็นความเพียบพร้อมด้านการทหารในตอนที่กำลังถึงพระนิเวศน์สำหรับทอดพระเนตรการซ้อมทหารว่า “พระที่นั่งในแนวพระนิเวศน์สำหรับบอกทอดพระเนตรซ้อมทหาร ในที่ท้องสนามโอสาร ให้ชำนาญในกระบวนยุทธนา” (พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 45) สถานที่ดังกล่าวน่าจะหมายถึงโรงทหารหน้าซึ่งสร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ตั้งอยู่บริเวณศาลาว่าการกลาโหม ถนนสนามไชยในปัจจุบัน ใกล้กับพระบรมมหาราชวัง

นอกจากนี้ในบทชมเมืองสิทธบุรีดังกล่าวยังกล่าวถึงหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวด้วย เช่น ตอนที่กล่าวถึงกองลาดตระเวน ในบทละครเรื่องสิทธินุกล่าวว่า “มีกองลาดตระเวนเป็นเวรเวียนผลัดเปลี่ยนกันพิทักษ์รักษา ระวังคนกินเหล้าเมาสุรา เกิดเหตุวิวาทคอยห้ามปราม” (พระยาศรีภริปริชา, 2523, น. 46) กองลาดตระเวนดังกล่าวเป็นหน่วยงานที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นเพื่อตรวจสอบและควบคุมดูแลความเรียบร้อยบนท้องถนนในพื้นที่เมือง โดยมีกรมหมื่นนครสวรรค์ธำมณีเป็นผู้บัญชาการ

นอกจากกล่าวถึงความเพียบพร้อมด้านการทหารและหน่วยงานในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวแล้ว บทชมเมืองดังกล่าวยังกล่าวถึงความ เป็นอยู่ของประชาชน ความสะอาดของบ้านเมือง ความผาสุกของราษฎร การละเล่น และมหรสพ ทำให้กล่าวได้ว่าบทพรรณนาความมั่งคั่งงามของบ้านเมืองดังกล่าวมีส่วนในการ สะท้อนภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้เป็นอย่างดี

กล่าวโดยสรุป แม้บทละครตีคดีำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูอาจไม่เคยนำมาแสดงจริง แต่ด้วยลักษณะเด่นประการต่าง ๆ ที่ปรากฏในบทละครตีคดีำบรรพ์เรื่องสิทธิธนูทั้งด้านเนื้อหา ด้านการสร้างตัวละครเอก ด้านแนวคิด และด้านกระบวนการพรรณนา ทำให้บทละครเรื่องนี้มีคุณค่าอย่างยิ่ง ทั้งเป็นการนำเสนอเนื้อหาและแนวคิดที่มีความแปลกใหม่ อีกทั้งยังสะท้อนภาพสังคมในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย

รายการอ้างอิง

- จักรกฤษณ์ ดวงพัตรา. (2533). *วิเคราะห์บทละครดีกัคำบรรพ์ ของ สมภพ จันทรประภา* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, กรุงเทพฯ.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2515). *วงศ์เทวราช*. กรุงเทพฯ: องค์การคำของคุรุสภา.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. (2516). *บทละคร เรื่องเงาะป่า พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.
- ชลดา เรื่องรักลิลิต และธานีรัตน์ จิตุหะศรี. (2562). *พระราชนิพนธ์บทเจรจาละครเรื่องอิเหนา: พระอัจฉริยภาพด้านวรรณคดีการแสดงของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว*. กรุงเทพฯ: บริษัท ธนาเพรส จำกัด.
- ตระกูล มีชัย. (2563). การปกครองท้องถิ่นก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (พ.ศ. 2435 - 2475). *วารสารสถาบันพระปกเกล้า*, 2(1), 1-24.
- ธานีรัตน์ จิตุหะศรี. (2552). *พระราชนิพนธ์อิเหนาในรัชกาลที่ 2: การสร้างนิทานปันทย์ให้เป็นยอดแห่งวรรณคดีบทละครใน* (วิทยานิพนธ์ดุขฎิบัณฑิต สาขาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- พนมกร คำวัง. (2560). ประชญาประเพณีของศาสนาคริสต์ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย. *วารสารพุทธมัตต์*, 2(1), 15-21.
- พรทิพย์ ต่านสมบุญณ์. (2538). *ละครดีกัคำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าฟ้าจุฑาธุชธราดิลก* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขานาฎยศิลป์ไทย คณะศิลปกรรมศาสตร์). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- รัตนพล ชื่นคำ. (2557). เพลงพื้นบ้านโนบทะเลครตีกดำบรรพ์ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์. *วารสารไทยศึกษา*, 9(2), 131-160.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). *พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทยฉบับ ราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน.
- ศรีภูริปริษา, พระยา. (2523). *บทละครตีกดำบรรพ์ เรื่อง สิทธิธนู*. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร.
- สุรพล วิรุฬห์รักษ์. (2554). *นาฏยศิลป์รัชกาลที่ 5*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค.
- เสาวณิต วิงวอน. (2555). *วรรณคดีการแสดง*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดีและคณะกรรมการฝ่ายวิจัย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.